

GĘSTY (293) *ai*

gęsty (292), **husty** (1); gęsty: husty *BielKom* (1 : 1).

-ę- (284), -e- (8).

comp i sup (15 + 5) -gęstszy (19), -gęści(e)jszy (1); -gęstszy : -gęści(e)jszy *GrabowSet* (1 : 1). *sup* nã- (4) *RejPs* (2), *RejWiz*, *KochSat*, nãj- (1) *GrabowSet*; ~ nã- (1) *RejWiz*, na- (1) *RejPs*, n(a)- (2).

sg m N gęsty, gęstszy (46). ◊ *G* gęst(e)go (5). ◊ *A* gęsty (18), gęst(e)go (1). ◊ *I* gęstym (10). ◊ *L* gęstym (5). ◊ *f N* gęstą (15), gęst(a) (6). ◊ *G* gęstěj (5); -ěj (1), "(e)j (4). ◊ *A* gęstą (22) [*w tym zapis -a* (1) *FalZioł*]. ◊ *I* gęstą, gęstszą (7). ◊ *L* gęst(e)j (4). ◊ *n N* gęst(e) (16). ◊ *G* gęst(e)go, gęstsz(e)go (4). ◊ *A* gęsté, gęstszé (8); -é (1), -(e) (7). ◊ *I* gęstym (5). ◊ *L* nągęstszym (1) *RejWiz*, nągęstsz(e)m (1) *RejPs*. ◊ *pl N m pers* gęści, gęstszy (3). *m an* gęści (1). *subst* gęsté, gęstszé, nągęstszé (36), gęsty (1) *CzahTr*; -é (5) *KochPieś*, *KochProp* (2), *OrzJan*, *GosłCast*, -e (1) *KochJez*, -(e) (30). ◊ *G* gęstych, gęstszych (9). ◊ *D* gęstym (1). ◊ *A m pers* gęst(e) (1). gęsté, gęstszé (41); -é (6), -(e) (35). ◊ *I m* gęstémi (5) *FalZioł*, *RejPs* (2), *BibRadz*, *SarnStat*, gęstymi (2) *CzechRozm*, *SkarŻyw*; -émi (1) *SarnStat*, -ęmi (1) *BibRadz*, -(e)mi (3). *f* gęstémi (3) *KochJez*, *GosłCast*, *SzarzRyt*, gęstymi (2) *BielŻyw*, *PowodPr*; -émi (2), -(e)mi (1). ◊ *L* gęstych, gęstszych (10). ◊ *V subst* gęsté (1).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI* (jeden z tych samych przykładów) – *XIX w.*

1. Zawierający znaczny procent substancji stałej lub nasycony innymi ciałami (o konsystencji); *crassus, densus, spissus Mącz, Cn; confertus Mącz; condensus, spissatus Cn* (65) :

W przeciwstawieniu: »gęsty ... rzadki« (1): To ziele ma mocz ścięnczaiącą z materijey gęfthey rzadką wczynic *FalZioł* I 94c.

a. *O substancjach ciekłych i papkowatych* (36) : *A* z kthoreyby żyły obphicie krew płynęła/ zaciłni ręką dziurę iżby łie krwią zatkala gęftą *FalZioł* III 31a; thedy łie trą [*węgorze*] w ciałnych miełtczach/ albo na kamieniu/ albo na twardey ziemi/ á tamo zołtawiaią łliłkość gęfthą y lipką *FalZioł* IV 29d; wczyn miękka małć/ albo gęftą polewkę/ á ono miełtcze maży gdzie iełt ogien *FalZioł* V 75; á potym z łytą barzo łlodką wczyn iakoby rzadkie ciałto/ albo gęftą gruczę *FalZioł* V 89, II 1d, 3c, IV 1d 55b, V 4 (14); *GlabGad* D7v; *RejWiz* 146, 151; Biádá temu ktory nie łwoie zgromadza/ y pokądze tego czynić będzie/ długoż ták iáko błoto gęfte [*lutum densum*] ná łię gárnąć będzie? *BibRadz Hab* 2/6; *BielKron* 261; *Mącz* 214a; *Mocz* iáko mleko gęfity/ w niewiáłtach nieták łzkodny/ iáko w mężoch *SienLek* 26v; *Albo* chcelzli poczęcie płodu pośpiezyc/ małz bobkow záięczych z miodem z czyłtym rozmiełzáć/ y wczynić iáko gęfte ciałto *SienLek* 112, 26v [2 r.], 27 [3 r.], 33, 39v.; 112v (11); *CzechRozm* A6

W charakterystycznych połączeniach: gęste(-y, -a) błoto (2), ciasto, krew (4), (jako) mleko (3), mocz (3), polewka, uryna, wilkość.

Szeregi: »gęsty a miąższy« (1): Czemu mleko wypułzczone z pierfi gdy bywa gęfte á miáłsze znamionuie otroka *GlabGad* D7v.

»(ani) gęsty, ani rzadki« [*szyk* 1 : 1] (2): [*mleko*] Niema też być barzo rzadkie/ ani barzo gęfte. *FalZioł* V 36; *Naypierwey* tedy *Mocz*, nayłepfzy iełt/ w łudźiech zdrowych/ á dobrego łtanu: przy zołć/ álbo przy czyrwień/ mierny: áni gęfity/ áni rzadki *SienLek* 25.

b. *O powietrzu, chmurach itp.* (26) : *Lecz* iełt gęfte powietrze/ á wilgotne práwie *RejWiz* 151; *Crassus et concretus aer*, *Gęfity* wiátr. *Mącz* 67b, 68c.

Szereg: »gęsty a gruby« (2): *FalZioł* V 72; gdyż ciepło czyni powietrze gęstsze a grubsze niżli zimno. *GlabGad* C7V.

α. *O chmurach, mgle, dymie: bardzo nieprzejrzysty* (14) : á wnet dymy wítały/ Gęste ku niebu/ á wsi budowne gorzáły. *KochJez* Bv; *KochFr* 69.

Wyrażenia: »gęsta mgła« [szyk 3 : 1] (4): *FalZioł* V 61v; A widzisz v íamego íaka párá z gęby/ Leći íako gęsta mgła *RejWiz* 169v; *Densa nebula*, Gęsta mgła. *Mącz* 82a; *KuczbKat* 265.

»obłok gęsty« [szyk 5 : 3] (8): *RejPs* 24; á obłok bárzo gęsty [*nubes densissima*] íą zákrywác gorę *Leop Ex* 19/16; *BibRadz Ps* 17/12; *BielKron* 32; *Prot* A3v; *CzechRozm* 192v; *SkarŻyw* 372; Co íe nie przytrafia íedno tym, którzy wielkością á tłumem cnót íwoich mogą *odia* ludzkie zágásić, á íakoby obłokiem gęstym zátłumić. *SarnStat* 862.

β. *Nieprzenikniony (o ciemności)*. (7) : Kazał pan/ á w południé noc gęsta wítała/ Którá dzień z oczu ludzkich nagle zágnała. *KochPs* 158.

Wyrażenie: »gęsta ciemność« [szyk 1 : 1] (2): *BibRadz Ex* 10 *arg*; Mieszamy w íáfnem świetle/ íakoby w gęstych ciemnościách [*tanquam in tenebris densissimis*]. *ModrzBaz* 144.

W przen (4) :

Wyrażenie: »gęsta ciemność, czarność« (3 : 1): Abowiem onemu nielza ídz íedno zá przodki íwemi których też y zebránia y obyczáíow wýywał/ á gdziez íe indziey znaydzie íedno wonych gęstych ciemnościách których íuż żadne światło ínadz ófwieć íe niemoże. *RejPs* 73v, 33v; Wífytki nocne burzliwe mgły y gęste czarności/ Ty íe práwie odmieniáją nam k wdzyęczney światłości *LubPs* eev; *CzechRozm* 120.

c. *O substancjach stałych: twardy, ciężki* (2) : ZElazo íeíth przyrodzenia zimnego, Natura íego twarda gęstha/ y wízelką rzecz przecinájące *FalZioł* IV 53b; *Spissa et solutioris humi regio contraria*, Gęsta álbo tłufta ziemiá. *Mącz* 409b.

2. *Złożony z wielu jednakowych części, elementów; densus Mącz, Cn; acinosus, impeditus Mącz; condensus, confertus, densatus, spissus Cn* (119) : *BierEz* Kv; *OpecŻywList* C; Oczy były czudne y yafne [...] bruy czarne nye bárzo gęste albo wlofyíte ale fluschné *PatKaz* III 121; *SPicaceltica* [...] Lepíza íeíth íwieża maíącza wonią/ gęstych korzeni/ á twardych ku łamaniu. *FalZioł* I 138a; *GlabGad* A7v, O5v; *RejPs* 32v, 124v; *LubPs* R6v; Íeíli nie defzcz tedy grad plutá íaka pewnie/ Rozumie że mu zmoknąć przy nagęstszym drewnie. *RejWiz* 125v; tráíł pod dąb który miał gęste gáłęzye *BielKron* 72v; tylko słyżął wielkość ptaków spiewájąc w gęstych chrościech *BielKron* 441, 66v, 416, 452; *Impeditissimae sylvae*, Łasy bárzo zámótáne to yeft gęste/ bárzo przerosłe. *Mącz* 294b, 2c, 28a, 82a, 274d, 300a; *SienLek* 187; *RejPos* 54; *BielSpr* 26v, 58; Íeíliż głófu moiego słuchác nie będziecie/ záífte ten ták wielki gęsty lud który bęczy íako roy pżczoł w máluczki íię poczet obroci [*multitudo haec magna conuertetur in minimam*] *BudBib Bar* 2/26[29], *Nah* 1/10; *CzechRozm* 228v; *KochPs* 169; [*Sabbę*] po ćierzniu óftrym y gęstym włoczyli/ kiymi y bicźmi go bijąc. *SkarŻyw* 328, 478; *NiemObr* 40; *KlonŻal* D [2 r.]; Z íiebie rządne niebiofa dofyć wczyníły/ Gdy zfwych ciemnych obłokow gęste dźdze puściły. *WisznTr* 7; Záífte lzy ciężki bol z íercá wybijáją/ Gęstym płáčzem zále íię nieco vmnieyfzáją. *WisznTr* 10; *GórnRozm* Nv [2 r.]; A íac moy Boże dzięki Wíęc będę oddawał/ Y chwałę

w gęstym gminie twą będę wyznawał. *CzahTr* Kv, H2; *KlonFlis* B4v; Zálzedfzy zá gęsty kierz/ iellli pułzka ciężka: Wnet ią tám rewidiue *KlonWor* 49, 5.

W charakterystycznych połączeniach: gęsta(-y, -e) broda (2), brwi, chrosty (3), deszcz (2), krzewy, lud (4), sierść (2), trzcina (2).

*Wyrażenia: »gęsty(-a) las, szelina, puszcza, dąbrowa« = atrum nemus, densa silva, opacum nemus, saltus Mącz; silvosus Calep [szyk 30: 8] (30 : 4 : 3 : 1): Nienáyduie ten ftrzáły wczás/ ktory ftrzela ná gęsty lás. *March*¹ A4; *March*³ V3v; *RejPs* 199; *HistAl* K6; Idą iuz w onę drogę po gęstey fzelinie *RejWiz* 22v, 158; *BielKron* 72v, 365, 399, 433, 459v; A to moy dom był zawždy/ gdzie nagętfze lały. *KochSat* A2, Bv; *Mącz* 18a, d, 82a, 264c, 365d; *RejZwierc* 132, 164v; *Strum* E2; wolałem po gęstych dąbrowach Prętkie ielenie gonie *KochOdpr* B3v; *KochPs* 125; ilz między láłfy w gęstych y zárosłych pułzczach miełzkáli. *StryjKron* 115, 442 [3 r.], 627; *KochJez* A4, B2; *WisznTr* 30; *BielSen* 16; *KochPieś* 9; *KochSob* 63; *Calep* 1040a; *GostGosp* 106; *GrabowSet* H4v; *LatHar* 347.*

»gęsta strzelba« [szyk 5 : 4] (9): pułcili ftrzelbę z łukow ták gęstą áz Słońcá widác nie było. *BielKron* 451, 202v, 315; *BielSat* N; *BielSpr* 31, 42v, 63; z obozu záś ftrzelbę gęstą ná drugich Tarnowki Hetman kazał wypuścić *StryjKron* 757; *BielSjem* 35.

»gęsty szyk« (2): A to záś Idomeneus stoi z drugiej strony, Właśnie jako bog jaki między Kreteńczyki, Ktorych około niego stoją gęste szyki. *KochMon* 27; Phalanx – Gełtfzik, w kwadrat wízikowani. *Calep* 797b.

»włosy gęste« = *densus capillus Mącz* [szyk 3 : 2] (5): Włofi gęfte na ręce ale małe á fubtilne/ fá znamię óftrego rozumu *GlabGad* P3, O4v; *BielKron* 72v; *Mącz* 34c, 82a.

Szereg: »miąwszy i gęsty« (1): Aż gdy oni ku latam przychodzą, tuż więc włofi roftą męłfze y gętfze *GlabGad* O4v.

W przen (7) :

Wyrażenia: »gęsty las« (4): Iákoż nie dziw/ iz w ták gęstym leśie dziwnych Artykułow: ludzkich świádectw: niepołobnych mow [...] iam tego proftak vpátrzyć nie mógl. *CzechEp* 138, 4, 148, 183.

»gęsty szyk« (1): Niech huczą rzéki/ niechay głośné wály Swym gęstym fzykiem wdérzáią w fkály *KochPs* 141.

»gęsty worek« = *duzo pieniędzy (2):* Szynkarz co piwo wárzy á gorzałkę pali/ Y then fie Więc teź czáfem gęstym workiem chwali. *RejWiz* 97, 97.

a. O tkaninach, plecionkach itp. (14) : á potym przez gęstą chuftę płocienną przeczedz *FalZiol* I 77a, III 26d, V 76v; Pollinarius, Co k temu należy. ut cribum pollinarium, Pytel álbo sito bárzo gęstę [!]. *Mącz* 308c; potym precedź przez gęsté fukno *SienLek* 161v, 63v, 69v, 107, 161, 165v; Vplećie kofz bárzo gęsty *Strum* G3v; Bo wnet/ z iey włofow od głowy/ ták gęstą załłonę wczynić ráczył *SkarŻyw* 69, 160.

W charakterystycznych połączeniach: gęsta(-e) chust(k)a (8), płotno, sieć, sit(k)o (2), sukno, zasłona.

Zwrot: peryfr. »gęstym siać mąkę sitkiem« = być uczciwym (1): Kto z czyią fzkodą żywie/ á kto z fwym pożytkiem/ Kto gęstym á kto rzadkim sieie mąkę sitkiem. *BielRozm* 9.

Szereg: »gęsty a rzadki« (1): *BielRozm* 9 cf *Zwrot*.

b. O czynności prowadzonej z udziałem licznych uczestników (1) : wyfzło też łnimi łanczów około dwufet/ podkáli fie wżytcy gęftym boiem. *BielKron* 314v.

3. Rozmieszczony blisko siebie, w niewielkich odległościach; densus, condensus *Mącz, Cn; multus Vulg* (38) : gałłki polnych gwodzykow gęfte rołczki s siebie wypufzczaią *FalZioł* I 54d; Ieft ziele niebarzo wielkie maiącz gałłki gęfte *FalZioł* I 122d; BDły morłkie łą dwoiakie, iedny łą pobiełale albo łzare á gęfte małe dziurki maiące *FalZioł* I 142a, I 55c, 109a, 127d, IV 14a, 31c; Nie ieft też potrzeba wyfokich grodow łtawiac á ie gąłtymi wiezami ogradzac *BielŻyw* 144; A wfyłtcy będą flyłfeć głoś iego/ y będą przepaści gęftę [!] ná wielu miefc [et chaos fiet per loca multa] *Leop* 4. *Esdr* 5/8; *BibRadz* 4.Reg 3/16, *Eccli* 45/10; ieft Kráiná wżytká mokra dł [!] gęftych ieżior y łáłow *BielKron* 433; *KochSat* B3v; *Mącz* 82a, b, 184b [2 r.]; *RejZwierc* 180, 243v; Rzowłki to tu iuż powiát wsiami władzony Gęftemi *KochJez* B2, B2v; *KochPhaen* 8; *KochSz* B3v; poczęłá nań wálić kámienie ták gęfte/ że złtamtąd żadnym obyczaiem wynidż mu nie dáłá *KochWz* 140; *KochPieś* 46; *KochProp* 15; *Calep* 207b, 824b; które miałtá tákíe łą/ że budowánié ich/ y obrony rozmáité/ ołády wielkie y gęfte/ nie wftapią inłzym wżyłtkim *OrzJan* 79; *KmitaSpit* C5; *GosłCast* 56.

W charakterystycznych połączeniach: gęste drzewa, gałłzki (3), kamienie (4), listki, roszcłki, zęby.

Z rzeczownikiem w sg w funkcji pl (6): liłth ma zielony y gęłty. *FalZioł* I 140a, I 80b; Wierz mi iżi gęłty przyłcz ná ręce włędzye. *RejWiz* 111; *WyprKr* 62; przyłżliłmy ku iednym wylpom gdzie ták było gęfte drzewo Sándálowe/ áż fie ták trudno wedrzeć do niego. *BielKron* 451v; łtraż gęłtą [vigilias crebras] miewał *ModrzBaz* 112.

W charakterystycznych połączeniach: gęste(-y) drzewo, list (2).

[*Niektore przykłady mogą też być zaliczone do znac. 4.*]

4. Liczny (w funkcji przydawki ilościowej: wiele) (39) : Závždy łporzey do komory Gdzie bywáią gęfte wory *RejRozpr* C4v, H3; Gdzye dobytka nie będye/ ták obory pułte/ Gdzye dobytka dołtátek/ ták dochody huste. *BielKom* B8; *RejWiz* 78, 187v; Nakaždy rok pływaiąc do Gdańłka z traftami/ Widzicie gęfte miałta/ y zamki budowne *KochSat* A3v; *BielSat* Ev; Ták iż fie łmiele może rzec/ okrom Grecyey w ktorey gęłłzy łą Chrześciánié/ więcey teráz w iednym Arcybłkupłtwie Łácinłkim Chrześciániłtwá *SkarJedn* 165; *Oczko* 7; *SkarŻyw* A5v; *StryjKron* 16; *KochSob* 70; *BielRozm* 33; *KochProp* 11; *Calep* 610b; Widzę y poczty ze wżyłtkich łtron gęfte/ Ogromne tráby/ y łtrzelby ták częłte *GrochKal* 18; *GrabowSet* R3v; Ale gdzie częłte grády przechodzą/ rdzá gęłta pádnie/ zwłáčzá ná nowinie/ kto ták nie łzwánkuie? *JanNKar* A3v; rzeki łą zámknione łazy gęłtými [obstaculis multis *JanStat* 1098]/ y płoty *SarnStat* 917; Ná potrzeby voluntáriufzewłkie ochotnieyłzy byłmy byli/ y gęłłzy/ gdyby nam niegotowość nie przełzkadzálá. *GrabPospR* K4, L3v; *PowodPr* 5, 41; Padł krwawy/ gęłtými przywálon łtrzałými/ Godny Syn oyczyzny mężnymi łpráwými. *SzarzRyt* C2v.

Z rzeczownikiem w sg w funkcji pl (8): *RejRozpr* I4v; Ółobliwa to vciecha/ Gęłty grołz łypác do miechá *BielKom* F2v; A to w niwecz gdy on łpi wżyłcy o nim czuią/ A co we dne złe łpráwił w nocy ółzácuia. A gęłtego łędzyego káždy ma o łobie *RejWiz* 12, 183; *BielKron* 408; Co się wielkim y gęłtým łwiádectwem Píłmá łwiętego pokázác może. *KuczłKat* 315; *BielSpr* 58; ále człowiekowi/ Kiedy fie raz ná twarzy łimá połtánowi/ A włos łniegiem przypádnie/ gęłta Wiołná minie/ Niżli z głowy przeżiębléy ten łimny rok zginie. *KochFrag* 21.

α. W funkcji rzeczownika (3) : Gęłty/ co łowy zdobi/ fwą ochotę/ Gęłty/ w przyjemną połtawę/ odziány *GrabowSet* Y, Yv.

a. O tekście (4) : *SkarJedn* 285; O Czędtey modlitwie do BOgá [...] mamy Páná náfzego IEzu Chryftá gęłte w Ewángeliey náuki y vpominánia. *SkarKaz* 608a, 80a.

Z rzeczownikiem w sg w funkcji pl (1): Bołtwá Chryftułowego v Ianá ś. gęłte wyświádczenie *SkarKaz* Ooooo.

5. Częsty, powtarzający się w niewielkich odstępach czasu; creber, plurimus *Calep* (22) : *BierEz* O2v; połty gęłtymi y wielkimi trapił człónki fwoie *SkarŻyw* 353; Y niłkąd inąd nie idą ták gęłte [!] v was morderłtwá/ iedno z tego wáfzego dziwnego práwá *GórnRozm* Fv; *KochProp* 14; *GrabowSet* A3; Z Henrykiem wełzły w te Lechyłkie kraie, Czędte vtarczki, gęłte krwáwe boie. *KlonKr* D4; *PowodPr* 25; *SkarKaz* 277a.

Szereg: »częsty, (a, i) gęłty« [szyk 5 : 2] (7): á rozgłósiło łie imię iego/ áż do gránic Egipłłkich/ prze zwycięłtwá iego/ czędte á gęłte [propter crebras victorias]. *Leop* 2.Par 26/8; Quotuplus, Yáko gęłti/ czędty. *Mącz* 344e; *SkarJedn* 344; *Calep* 267b, 679a; *SarnStat* 971 [2 r.].

Z rzeczownikiem w sg w funkcji pl (7): *SkarJedn* 169; Druga iłz z fercá ludzkiego wfpominánie gęłłtze ná Bogá y rozwáżánie dobrodzieyłtw iego/ wykráść y wybić chcą. *SkarŻyw* 301, 353, 369; Bo ták niedołtátek gęłty/ Y fráfunek bárzo czędty. *KochMRot* A3v; O gęłtey modlitwie. *SkarKaz* 608a marg; Brák pokármów/ cnienie á gęłté/V pań choroby czędte. *GosłCast* 22.

*** Bez wystarczającego kontekstu (10) : *Densus*, Gęłty. *Mącz*. 82a; *Praedensus*, Bárzo gęłti. *Mącz* 317c, 118b, 136c, 409b; *Calag* 125a; *Frequens* – Gęłty, pełny. *Calep* 434b, 306a, 776b, 831b.

Synonimy: 1. 2. 3. 4. nabity, nadziany, pełny; 1.a. gruby, zsiadły, miqższy; 5. częsty, ustawiczny.

Cf **GĘSTOGROSZ, GĘSTOOK, GĘSTOROD, GĘSTOWŁOSY, NIEGĘSTY**